

**Makale Bilgisi / Article Info**

Geliş / Received: 23.10.2023

Kabul / Accepted: 11.12.2023

**Araştırma Makalesi/Research Article**



DOI: 10.55666/folklor.1379919

**ARTVİN ÂŞIK KARŞILAŞMALARINDA DİZE VE AYAK ÇEŞİTLİLİKLERİ**

Sedat BAHADIR\*

**Öz**

Halk şiiri, Türk kültür tarihi içerisinde ozan-baksı geleneğinden sonra İslam potası altında değişip değerler sistemine göre gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Âşıklık geleneğinin içinde yer alan karşılıklı olarak doğaçlama yapılan karşılaşmalar, kültürümüzün önemli bir unsurudur. Bu karşılaşmalar, halk şairlerinin kendi yeteneklerini sınanmasında ve usta âşıklığa giden yolda önemli bir aşamadır. Âşık karşılaşmaları genelde saz ile icra edilen sözlü geleneğe dayanır. Artvin ve çevresinde saz çalmayı bilmeyen veya çeşitli nedenlerle engellenen âşıkların da bu karşılaşmaya dâhil oldukları yapılan derlemelerden anlaşılmaktadır. Genelde elinde sazı dilinde sözü olan âşıkların katılmış olduğu bu karşılaşmalar, halkın yoğun ilgisiyle birlikte bir festival havasında geçmektedir. Sanatlarını iyi bir şekilde icra eden âşıklar, zamanla ustalaştıktan sonra bu sanatı çıraklarının yeteneği ölçüsünde büyük bir sabır ve meşakkat içerisinde öğreterek geleneğin devam etmesini sağlamışlardır. Usta çırağının iyi yetiştiğine kanaat getirdiği takdirde onun halk önüne çıkması için icazet verir. Karşılaşmalar genellikle seyirci ve jüri önünde tören havasında geçer. En az iki âşığın yapmış olduğu bu karşılaşmalardaki amaç, birbirlerini denemek veya kendi ustalığını halka ispat etmektir. Artvin âşıkları, çevre illerdeki iyi yetişmiş usta âşıklarla sık sık görüş alışverişinde bulunarak hem tecrübe kazanıp kendilerini geliştirmişler, hem de “ayak” konusunu çeşitlendirmişlerdir. Artvin’de diğer illerde nadir görülen farklı ayakları kullanan ilk ozanlar Huzûrî ve çırağı Fahrî’dir. Daha sonraki yıllarda Efkarî ve Posoflu Müdâmî de bu farklı ayak türlerini usta olarak tanıdıkları Huzûrî’den öğrenerek atışmalarda kullanmışlardır. Birbirlerini iyi tanıyan âşıkların, farklı ayakları kullanarak karşısındakini mat etmeye, zor duruma düşürmeye hiç niyeti yoktur. Burada önemli olan kültürümüzdeki bu farklılıkları ortaya çıkarmak ve izleyiciye güzel vakit geçirmektir. Artvin ve çevre illerde yaşanan karşılaşmalarda sevgiliye farklı karşılık verebilmek için iyi bir ustanın yanında eğitim almak, Türk kültürü ve dini konularda zengin bir söz varlığına sahip olmak gerekir. Bu çalışmadaki amacımız Artvin halk şiirinde usta âşıkların sanatlarını icra ederken sergiledikleri ayak çeşitlerini incelemek; Huzûrî, Fahrî, Efkarî, Müdâmî, Reyhânî ve Zâkirî’nin yaptıkları ortak değişiklikleri örneklerle ortaya koymak amaçlanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Artvin, Âşık, Karşılaşmalar, Ayak, çeşitlilikler.

**VARIETIES OF LINE AND RHYME IN ARTVİN MINSTRE ENCOUNTERS**

**Abstract**

Folk poetry has survived until today, changing under the Islamic crucible after the ozan-baksı tradition in Turkish cultural history and developing according to the value system. Mutual improvised encounters within the minstrelsy tradition are an important element of our culture. These encounters are an important stage for folk poets to test their talents and on the path to master minstrelsy. Minstrel encounters are generally based on oral tradition performed with saz. It is understood from the compilations made in Artvin and its surroundings that the minstrels who did not know how to play the saz or were prevented for various reasons were also included in this encounter. These encounters, which are generally attended by minstrels who have instruments in their hands, take place in a festival atmosphere with the intense interest of the public. The minstrels, who performed their art well, after mastering it over time, taught this art with great patience and hardship according to the ability of their apprentices, ensuring the continuation of the tradition. If the master is satisfied that his apprentice is well trained, he gives permission for him to appear in public. Matches usually take place in a ceremonial atmosphere in front of the audience and the jury. The purpose of these encounters between at least two lovers is to test each other or to prove their own mastery to the public. As the minstrels of Artvin frequently exchanged with well-trained master minstrels in the surrounding provinces, they gained experience and improved themselves, as well as diversified the subject of “foot”. The first minstrels to use

\* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. sedatbahadir@artvin.edu.tr /ORCID: 0000-0002-1018-016X

---

different feet, which are rare in other provinces, in Artvin are Huzûrî and his apprentice Fahrî. In the following years, Efkârî and Posoflu Mûdâmî also learned these different foot types from Huzûrî, whom they knew as a master, and used them in matches. Lovers who know each other well have no intention of using different feet to checkmate the other person or put them in a difficult situation. The important thing here is to reveal these differences in our culture and give the audience a good time. In the encounters that took place in Artvin and surrounding provinces, it is necessary to be trained under a good master and to have a rich vocabulary on Turkish culture and religious subjects in order to respond to the lover in a different way. Our aim in this study is to examine the variety of feet exhibited by master minstrels in Artvin folk poetry while performing their art; The aim is to introduce the mutual changes made by Huzûrî, Fahrî, Efkârî, Mûdâmî, Reyhânî and Zâkirî by giving examples.

**Keywords:** Artvin, Lover, Encounters, Foot, Diversity.

## Giriş

Kültürümüz içerisinde özel bir öneme sahip olan “*âşık karşılaşmaları*”, günümüzde önemini devam ettirmektedir. Önceleri “*deyişme, atışma, karşılaşma, bir zarf veya torbaya konup tavana asılan muammanın tanımlanması...*” gibi yapılan etkinlikler halk arasında coşkulu anlar yaşanmasına sebep olurken, bu bağlamda yapılan etkinlikleri festivallerde ve özel günlerde az da olsa görebilmekteyiz. Artvin’de halk şairlerinin kendi yeteneklerini sınamasında, önemli bir aşama olarak bilinen bu karşılaşmalar, büyük ölçüde sazla karşılıklı yapılabildiği gibi buna çok nadir olmakla birlikte saz çalmayı bilmeyen şairlerden Gülden’i (Bahadır, 2021) ve geçmişte çeşitli nedenlerle engellenmiş olan şairlerden Gülhanî (Bahadır, 2021) gibi söz ustalarını da görmektediriz.

Âşıklık geleneğinde yer alan “*deyişme, atışma ve karşılaşma*” terimleri, birbirine yakın anlamlar taşıdığından, bazen karıştırılıp aynı anlamda tanımlanmaktadır. Bu terimler anlam olarak birbiriyle karıştırıldığından dolayı da ortaya anlam kargaşası çıkması mümkündür. Âşıkların karşılıklı olarak yaptıkları atışma, saz eşliğinde veya sazsız olarak ilk âşığın vermiş olduğu ayağa, konu bütünlüğü içerisinde, uygun bir şekilde verilen cevapla yapılır. Atışmalarda iki hasmın birbirine hakaret etmiş sayılması söz konusu olamaz. Hatta en sert saldırılarla başladıkları ilişmelerin bir kavgayla sonuçlanacağı sanılırken iki âşık gönül alıcı sözlerini bitirmiş, son kıtalarda kullanılan sözleri iyice yumuşatmıştır.

Önceleri “*tekellüm*” karşılığında kullanılan “*karşılaşma*” ise “*deyişme ve atışma*” terimlerine göre daha genel kavram niteliğini taşımaktadır. Karşılaşmalarla ilgili olarak Kaya (2000: 27), “*Kendine güvenen âşıkların duygu ve düşünce dünyasını belirli kurallar çerçevesinde irticali olarak yaptığı söyleşilerdir*” tanımını kullanmıştır. Bu karşılaşmalar, “*somut olarak sadece iki âşık ile de yapılmayabilir. Herhangi bir canlı, cansız madde ile birlikte hayali bir varlıkla da yapılabilir*” (Altınkaynak, 2021: 145).

Atışma ve ilişmenin daha ağır şekline “*taşlama*” denir. Bu tür deyişmeler, iddialı iki hasım âşıktan yenen tarafından yenilene karşı söylenir. “*Yusufelili Muhibbi’nin İdrâkî, Coşkunî ve Elfâzî adlı hasımlarına karşı taşlamaları örnek olarak verilebilir*” (Özder, 2021: 16).

Karşılaşmalarla geçen başlıca deyiş türleri, karşılaşma meclisi kurulunca sazla ilk sözü açan âşık bir “*giriş divanı*” ile deyişmeye başlar. Deyişmede amaç, karşısındakini mat etmek değil; ustalığını sergilemektir. Divandaki ilk dörtlükte verilen ayak, hem anlam hem de geleneğin muhafazasında önemli olduğu için daha sonra sözü alacak âşığın da buna uyararak nazire yapması gerekir. Yapılan nazirelerde karşılıklı övgüler, çeşitli konulardaki görüşler, bilgi ve deneyimler aktarılır (Artun, 2013: 76). Divanlar çoğunlukla üçer kıta ile son bulur. Bundan sonra yapılan karşılaşmalarda “*atışma, bağlama veya muamma*” ayağı açılır. Atışma, bir nevi kelime oyunudur; “*zaman ve zemine göre*” söyleyebilme ustalığı gerektirir. Mutlaka “*verilen ayağa göre söz bulacağım*” düşüncesiyle gelişigüzel bir şekilde cevap vermek, ustalık sayılmaz. Bazı karşılaşma meclislerinde, bilenlerin “*hakem*” olarak bulunmaları da gelenek haline gelmiştir. “*Artvin âşıkları içerisinde tekellüm türünün en durularını Huzûrî ve Müdâmî arasındaki deyişmelerde görmektediriz. Çağımızın bu iki ustası, yapılan karşılamalarında âşıklık geleneğinin özelliklerini en güzel şekilde temsil etmiş ve günümüze kadar aktarma hizmetini görmüşlerdir*” (Özder, 2017: 15).

Bu karşılaşmalar, halk tarafından beğenildiği için her zaman bir tören havasında geçer. Saz çalmasını bilen ve sazlı deyişli hikâyelerini meclislerde dinletebilen hikâyeye ustalarına da âşık denilmektedir. Bu tip âşıklar, zamanla hikâyeye alanında ustalaştığı gibi âşık karşılaşmalarında pek fazla varlık gösteremediklerinden “*usta âşık*” sayılmazlar. Bir âşığın usta olup olmadığı karşılaşmada anlaşılır. Âşıklar “*irtical*” alanında kendisine güveniyorsa bu karşılaşmalara katılıp kendisini ispat etmek mecburiyetindedir.

Bir kimsenin veya varlığın ismini gizleyen şiir anlamında kullanılan “*bağlama*” (muamma)’lar genellikle birbirini çok iyi tanımayan iki âşık arasında “*soru-cevap*” halinde karşılıklı olarak deyişle yapılır (Halıcı, 1992: 14). Eğer iki âşık dost ise muammaya pek başvurulmaz.

Halk, âşıkları iki ayrı şekilde değerlendirmiştir. Bunlardan ilki usta âşık sınıfına giren “*bâdeli*” veya “*halk âşığı*”; diğeri ise sadece “*âşık*” denilen kendini meydanlarda pek fazla ispat edememiş kişilerdir. Âşıklar içerisinde bâdeli âşığın özel bir yeri vardır. Âşıklığa başlayan kişi, rüyasında pir elinden “*er dolusu*”

veya “*pir dolusu*” bâde içip usta âşıklarca sınanma sonucu başarılı oluyorsa “*bâdeli âşık*” olarak anılır (Günay, 1984: 155). “*Er dolusu içen âşık, Dadaloğlu ve Koroğlu*” (Hınçer, 1968: 30) gibi kahraman olup haksızlıklarla mücadelen kişi özelliğini gösterirken; *pir dolusu içen* de rüyasında gördüğü mâşuka âşık olan ve gerektiğinde onun için canını feda edebilecek durumda olan kişidir. Bunlar, bâdeden sonra Tanrı'nın lütfu ile ârifler sırasına geçer ve hiç bilmedikleri halde irticalle deyişler yapmaya başlayıp sorulara deyişle cevap verme yeteneğine sahip olurlar. Bu arada delikanlı âşığın mâşukası olan genç kızın aynı gün içinde rüyada mâşuku adına bâde içtiğine inanılır. “*Kadın âşıklarımızdan Yusufeli'nin Erkinis (Demirkent) köyü Esmahan, Ardanuç Kapıköylü Ata Sultan ve Artvin-Ballüzümlü Zâkirî Perna (Ayşe Hanım) bâdeli âşıklarındandır*” (Özder, 2017: 15-35).

Doğan Kaya (1999: 335), ayak konusunda şöyle bir tespitte bulunmuştur: “*Ayak kavramında anlatılmak istenen bir dörtlüğün son mısraındaki kafiye uyumudur. Ayaklar çapraz kafiye yapısında ilk dörtlüğün ikinci mısraında da bulunur. Daha sonraki dörtlüklerde bulunan ilk üç mısraı kendi arasında kafiyelidir ki bunlar gerçek kafiye yapılarıdır*”.

Kavramlarla ilgili olarak yukarıda yapılmış olan tespitlerden sonra Artvin'de yaşamış usta âşıkların “*iki*”, “*üç*” hatta “*dört*” farklı ayakla şiirlerini karşılaşmalara yansıttığını görmekteyiz. Artvin ve çevresinde yapılmış olan âşık karşılaşmalarındaki çeşitlilikleri de şu bölümler halinde sınıflandırabiliriz:

### 1. Farklı Ayaklı, Çift Beyit Şeklinde Yapılan Karşılaşmalar

Âşıklık geleneği, hece ölçüsüyle birlikte nazım biçimlerini korurken (Artun,1998: 1) bazen de beyitleri tercih etmişlerdir. Âşık karşılaşmalarda beyitler kullanılırken karşıdakine ustalığını göstermek için de ilk ve ikinci beyitlerde farklı ayakla hitap etmeyi tercih etmiştir. Ayak kullanımında ise örnekte olduğu gibi esas olan Arap alfabesindeki noktasız olan kelimeleri kullanmak ve bunları bir kafiye düzeninde söylemektir. Çalışmamızda Huzûrî ve Efkârî'nin yaptığı bu tarz bir karşılaşmaya örnek olarak verilmiştir.

Kelime zenginliği ve Arap harflerini bilmeye alakalı olan bu karşılaşmada Huzûrî, ilk beyitlerde “*mala, dava, elma*” kelimelerini kullanırken, Efkârî de buna karşılık olarak “*mola, hava, elma*” kelimelerini ayak içerisinde kullanarak cevap vermiştir. Yine ikinci beyitte Huzûrî, “*taban*” “*umman, her-an*” kelimelerini kullanırken Efkârî de “*zaman, duman, haman*” kelimelerini ayak içerisinde kullanarak vermiştir:

Huzûrî	Hurufat usulu yol, erkân budur <b>Mala noktasızdır canım Efkârî</b> Âşık isen bu manayı bilirsin <b>Taban cansız yürür canım Efkârî</b>
Efkârî	Âşık olan her imaya âşına <b>Mola noktasızdır Âşık Huzûrî</b> Hayal gibi geçmektedir yaz ve kış <b>Zaman cansız yürür Âşık Huzûrî</b>
Huzûrî	Yahu şahitlerin daim gittiği <b>Dava noktasızdır canım Efkârî</b> Bu kadar nehirler akar da dolmaz <b>Umman cansız yürür canım Efkârî</b>
Efkârî	Çağınız geçmemiş sazda çaldığın <b>Hava noktasızdır Âşık Huzûrî</b> Bulutlar olmasa bulaklar kurur <b>Duman cansız yürür Âşık Huzûrî</b>

Huzûrî	Huzûrî bir yüce bağda yetişmiş <b>Elma noktasızdır canım Efkârî</b> Semalarda seyyar dört adet yıldız <b>Her-an cansız yürür canım Efkârî</b>
Efkârî	Efkârî köylerde bir kanun vardır <b>Selma noktasızdır Âşık Huzûrî</b> Küre-i arz durmaktadır direksiz <b>Haman cansız yürür Âşık Huzûrî</b> (Özder, 2021:161)

Burada, “noktasızdır” kelimesini Arap alfabesindeki yazılışa göre değerlendirilip, nokta işareti olmayan kelimeleri söylemenin gerekliliği vurgulanmıştır.

## 2. Farklı Ayaklı İki Dörtlülle Yapılan Karşılaşmalar

Bu karşılaşmalarda ilk sözü alan âşık, karşısındaki âşığa farlı ayaklı iki dörtlük söyleyerek aynı ayakla cevap vermesini bekler. Farklı ayaklı iki dörtlükler yapılan karşılaşmaların mimarı Artvinli Huzûrî’dir. Huzûrî ilk karşılaşmayı ilk olarak çırağı Fahrî ile yapmıştır. Âşık Fahrî’nin kaydında bu karşılaşmayla ilgili olarak şunlar anlatılmaktadır:

“Huzûrî’nin Şavşat’ta nüfus memuru bulunduğu 1928 yıllarıydı. Köylüsü Âşık Fahrî de o yıllarda âşıklığa başlamıştı. Huzûrî izinli olarak Zor köyünde bulunuyordu. Âşık Fahrî’yi karşısına aldı. Köyden kalabalık dinleyiciler de bir bahçede toplanmışlardı. Fahrî o güne dek bir âşıkla karşılaşmış değildi. Usta Huzûrî, ‘Benim sözlerime ayak bozmadan nazire ile cevap vereceksin.’ dedi ve böylece iki âşık, bu tarzda, karşılıklı ilk tekellümünü yapmış oldular.” (Özder, 2021: 327).

Tespit edildiği kadarıyla farklı ayaklı iki dörtlülle yapılan karşılaşmaları en fazla yapan Âşık Fahrî’dir. Bu karşılaşmalara Artvin’e komşu olan Erzurumlu Reyhanî ve Nihanî’nin de dâhil olduğunu görmekteyiz. Âşık Fahrî de Mustafa Adil Özder’in Artvin Âşıkları adlı eserinde Huzûrî üç defa, Artvinli kadın âşık Zakirî Perna ve Nihanî birer defa, Efkârî ve Reyhanî de ikişer defa karşılaşma yapmıştır. Bu karşılaşmalardan şu örnekler verilebilir:

### 2.1. Huzûrî-Fahrî Arasında

Bu karşılaşma Âşık Fahrî’ye karşı bir ilişme olarak başlamıştır. İki âşığın birbirini gülmece (mizah) yolu ile hicvetmelerine “atışma” ya da “ilişme” denir. Karşılaşmada görülen bu tür deyişmeler, dinleyicilerin mizah zevkini okşamak için yapılır:

Huzûrî	Eski tekellümden sözler açayım Bu nasıl söz diye <b>üzülmeysin</b> Âşıklık dediğin bir acı zehir Sakın o deftere <b>yazılmıyasın</b> Eski yazı ile hesap tutalım <b>Âlâ noktasızdır Âşık Fahrîya</b> Kelime sonunda nokta istemem <b>Göle noktasızdır Âşık Fahrîya</b>
Fahrî	Tartın ne kadardır bilirler seni Dünyanın ucunda bulurlar seni

Genç ihtiyar demez alırlar seni  
Bakire kız isen **bozulmıyasın**  
Söyle hiç imamlık yaptığın var mı?  
**Molla noktasızdır Âşık Huzûrî**  
Hiç kimseden tokat yediğin var mı?  
**Sille noktasızdır Âşık Huzûrî**  
(Özder, 2021: 327-329)

Bu karşılaşmada Huzûrî, ilk dörtlük “üzülmeyesin, yazılmayasın”; ikincisinde ise “Göle noktasızdır Âşık Fahrîya” ayağını kullanırken, Fahrî de ilk dörtlükte “bozulmıyasın”; ikinci dörtlükte ise “Sille noktasızdır Âşık Huzûrî” ayağı ile karşılık vermiştir.

## 2.2. Huzûrî-Fahrî Arasında

1928 yılında yapılan ilk karşılaşmadan iki yıl sonra Fahrî bu konuda tecrübe sahibi olmuş ve ilk deyişinde birinci dörtlükte “baştan Huzûrî, taştan Huzûrî”; ikincide ise “kol’an sahip ol, yol’an sahip ol” ayaklarını kullanmıştır. Buna karşılık olarak Huzûrî, birinci dörtlükte “aştan Fahrîya, kaştan Fahrîya”; ikinci dörtlükte ise “mal’an sahip ol, gül’en sahip ol” ayakları ile cevap vermiştir:

Fahrî	Karışık tekellüm geldi yâdıma Seni düşüreyim <b>baştan Huzûrî</b> Eğer gelir isen benim peşime Mutlaka atarım <b>taştan Huzûrî</b> Bugün çok kızmışım vurıcam seni Kaldırma ellerin <b>kol’an sahip ol</b> İran hududuna süricem seni Uçurum fazladır <b>yol’an sahip ol</b>
Huzûrî	Beyhude laf etme bilirim seni Pay olmaz yandaki <b>aştan Fahrîya</b> Bıçaksız keserim akıtmam kanı Seni yaralarım <b>kaştan Fahrîya</b> Servetin çok mudur ağa diyorlar Sermayen az ise <b>mal’an sahip ol</b> Har girmiş bağına içip yiyorlar Bağında açılan <b>gül’en sahip ol</b>

(Özder, 2021:332)

## 2.3. Fahrî-Zâkirî Arasında

Artvin’e bağlı Melo (Sarıbudak) köyünün Dirink (Ballı-üzüm) mahallesinden kadın Âşık Zâkirî Perna (asıl adı Ayşe) ile yapmış olduğu karşılaşmayla ilgili olarak Ali Fahrî Karabulut, tuttuğu defterine şöyle yazmıştır:

“1928 senesiydi. Yeni âşık olduğum zamanlar köyümüzden Mustafa Tabak (Derya mahlaslı şair) ve Kasaves Hüseyin Çavuş ile birlikte Artvin’e eşya almaya gitmiştik. Bağbozumu zamanlarıydı. Artvin’den

*dönüşte Melo'nun Dirink bağlarında kadınlar üzüm topluyordu. Oradan geçerken ben alabildiğine türkü söylüyordum. Oraya gelince yaşlı bir hanım peştamal dolusu üzüm getirdi. Üzüm yemeden nereye gidebilirsiniz diye bizleri orada oturttu. Üzümleri yedikten sonra gitmek için müsaade istedikse de nine üzümün hakkını versin de öyle gidin dedi. Biz de para vermek istedik nineye. Yok öyle değil, yüz lira da verseniz razı olmayız. Bize yukarıdan gelirken söylediğin gibi türküler söylersen bırakırız dedi. Ben de kendimi kurtarmak için şu koşmayı söyledim”(Özder, 2021:337):*

Fahrî	Sevda acısını söyleyem sana Ocaksız ateşsiz <b>yakar bu sevda</b> Kötü düşman gibi kasd eder cana Dağları taşları <b>yıkar bu sevda</b> Verem hastalığı başlamış sana Belayı başına <b>sarmışsın Anşa</b> Bu civan çağında kast etmiş cana Çıkılmaz bir yola <b>girmişsin Anşa</b>
Zâkirî	Ben de biraz tattım aşkın tadını Her gün yucalara <b>çıklar bu sevda</b> Bırakmaz ki bir kararda durasın Kötü (y)ılan gibi <b>sokar bu sevda</b> Kara bağrım delik delik delinir Söyledikçe yürek pası silinir Keşke verem olsa ilaç bulunur Sen de bu dertlerden <b>almışsın Fahrîya</b>

(Özder, 339-341)

#### 2.4. Fahrî-Efkârî Arasında

Yusufeli'nin Fahrî ile Ardanuçlu Efkârî'nin 1968 kışında Zor köyünde yaptıkları karşılaşma bilgi ve deyişlerini de Âşık Fahrî'nin tuttuğu defterden alıyoruz (Özder, 2021:360):

*“Ardanuçlu Âşık Efkârî Zor (Esenyaka) köyünü arzulayıp geldi. 1968 yılının kış aylarıydı. Efkârî önce Huzûrî'nin oturduğu evin kapısına dayanarak Huzûrî Baba, diye çağırıyor. Huzûrî'nin oğlu Mustafa Galip (Fikri) Coşkun çıkıyor. Sazı omzunda bir ihtiyarın çıktığını görünce buyurun, diyerek içeri alıyor. Merhaba, safa-hoştan sonra tanışıyorlar. Yemek, kahve bittikten sonra ikisi birlikte kahveye geldiler. Efkârî otuz sene evvel Zor köyüne gelip günlerce kalmıştı. Yaşlıların hepsi görüp tanıdılar. Ben de kahvedeydim. Görüşüp hoşbeş ettik. Köyün gençleri büyük bir kahvede masa, sandalye, uzun sıralar tertip ettiler. Zor'un ihtiyarı genci hepsi geldi. Ben bir divan, peşinden bir de merhaba faslı yaptım. Bunlardan sonra Efkârî ile teküllüme başladık”*

Yapılan tekellüm şöyledir:

Fahrî	Gel âşık seninle alt üst olalım Koparak dumanı <b>tozu bu gece</b> Adana, Konya'yı dolanıp geldin Alayım elinden <b>sazı bu gece</b>
-------	---

Yeni tuzak kurdum kendin toparla  
**Küleklik'te üç kef Âşık Efkârî**  
Ayağın sonunda üç kef olmalı  
**Erkeklik'te üç kef Âşık Efkârî**  
Efkârî Her olur olmazla ben dost olamam  
Herkes sereceği bir post olamam  
İhtiyarım yahu alt üst olamam  
Dolanma bayırı **düzü bu gece**  
Ben seçerim yahşi ile yamanı  
Saz çalarım, çalmam kaval kemani  
Bir yere doldurdum otu samanı  
**Mereklik'te üç kef Âşık Fahrîya**  
(Özder, 2021:361)

Bu karşılaşmanın birinci dörtlüğünde “*tozu bu gece, sazı bu gece*” ayak olarak kullanılmaktadır. İkinci dörtlükte ise şairler, “*Küleklik'te üç kef Âşık Efkârî, Erkeklik'te üç kef Âşık Efkâr, Mereklik'te üç kef Âşık Fahrîya*” kelimelerini ayak olarak kullanmışlardır. Karşılaşmada âşıklar, içinde iki “*kef*” harfi bulunan “*köpeklik, yörüklük, kepeklik, keklük, ekmeklik, telleklik, küreklik, külünlük, geyiklik...*” gibi kelimeleri ve “*k*” (*kef*) sesini mutlaka kullanmak zorundadır. Bulunan bu kelimelerin sonuna da “*-lık/-lik*” ekini eklemelidir.

## 2.5. Fahrî-Reyhânî Arasında

Yusufelili Âşık Fahrî, Reyhânî ile Erzurum'da Kilise Kapı'daki büyük kahvede yaptıkları karşılaşma metnini 20. 12. 1970 tarihli mektubunda ayrıntılarıyla birlikte Mustafa Adil Özder'e göndermiştir. Gönderdiği mektupta Fahrî, bu karşılaşmanın kısa bilgisini şu cümlelerle anlatmaktadır (Özder, 2021: 370):

“*Kilise Kapısı'ndaki büyük kahvede üç dört şair birleşmiş çalıp çağırıyorlardı. Bunların yanına giderek, selâm verip bir kenarda oturdum. İçlerinden bir ikisi beni tanırdı. Tanıyanlar, baş belâsı geldi, dediler. Tanımayan âşıklar da, sazsız âşık mı olurmuş, dediler. Âşık Reyhânî, Olur mu, olmaz mı, şimdi görürsünüz, dedi ve benden bir ayak açmamı istedi.*”

Fahrî Baksana cemaat kat kat oturmuş  
Müşteriye satacak **börek bende var**  
Yüz bin şair gelse fendim bozulmaz  
Âşığa çatacak **yürek bende var**  
Hem bahar, hem yazda, kışta bulunmaz  
Yanakta, kirpikte, kaşta bulunmaz  
Çamurda, toprakta, taşta bulunmaz  
**Mermer'de iki 'r' Âşık Reyhânî**  
Reyhânî Arzum o, müşteri memnum olmalı  
Börekten de üstün **çörek bende var**  
Bu seneki hububatım fazladır



Birkaç anbar dolu **zeğrek bende var**  
 Ellide, altmışta, yüzde bulunmaz  
 Ağızda, dudakta, sözde bulunmaz  
 Dağlarda, bağlarda, düzde bulunmaz  
**Her yer’de çifte ‘r’ Âşık Fahrîya**  
 (Özder, 2021:371)

Karşılaşma Fahrî ve Efkârî’de olduğu gibi ilk dörtlük döner ayak olup, ikinci dörtlükte “r” sesinin içinde bulunduğu kelimeler ile ayak yapılmıştır.

### 3. Farklı Ayaklı Üç Dörtlükle Yapılan Karşılaşmalar

#### 3.1. Fahrî-Müdâmî Arasında

Ali Fahrî Karabulut, Posoflu Âşık Müdâmî ile Artvin’de olan deyişmeleri hakkında defterine şu bilgiyi yazmış ve karşılıklı deyiş metinlerini sıralamış: “*Artvin’de Hazık Usta’nın kahvesinde Posoflu Müdâmî ile Şavşatlı Deryamî, Ardanoçlu Mehmet, bir de Şavşatlı (aslında Posoflu) Zarrafî, Yusufeli’nin Zor köyünden Ali Fahrî (kendisi) ile karşılaşıyorlar. İlk evvel tekellümü Fahrî açıyor. Yalnız Müdâmî nazire yapıyor. Diğerleri karışmıyor. Fahrî, hem tekellüm hem de güzelleme yapıyor*” (Özder, 2021:348):

Fahrî	Kars’ı, Ardahan’ı dolanıp geldin Başımın <b>belâsı Âşık Müdâmî</b> Gözlerim sen için pür-hun olmuştu Gözümün <b>alası Âşık Müdâmî</b> Küçükten atıldım aşk hayatına Sevdayı çekmeye <b>halim kalmadı</b> Kovanı boşanmış arıya döndüm Daha sağılacak <b>balım kalmadı</b> Satılmayan elde kalan mal için Sana bir pazarı <b>kuram Müdâmî</b> Fabrika yaptırdım aşk kumaş için Telleyip makaraya <b>saram Müdâmî</b>
Müdâmî	Her nereye gitsem beni bulursun Ömrümün <b>çilesi Âşık Fahrîya</b> Attığım güzüye karşı durursun Ardahan <b>ka’lası Âşık Fahrîya</b> O yârın ucundan bî-murat oldum Bir yana gitmeye <b>yolum kalmadı</b> Sevdanın elinden sarardım soldum Daha gül açacak <b>çalım kalmadı</b> Kötü saat gibi için bozulmuş Babamın hayrına <b>kuram Fahrîya</b>

Ağlamışsın gözyaşların süzölmüş

Sana bir teselli verem Fahrîya

(Özder, 2021:349)

Yukarıdaki dörtlüklerden anlaşılacağı gibi üç farklı ayak kullanılmıştır. Müdâmî ve Fahrî'nin kullandığı ayaklar karşılıklı olarak şöyle verilebilir:

“...belâsı Âşık Müdâmî / ... çilesi Âşık Fahrîya”

“...alası Âşık Müdâmî /... ka'lası Âşık Fahrîya”

“... halim kalmadı/... yolum kalmadı”

“...balım kalmadı/... çalım kalmadı”

“...kuram Müdâmî /... kuram Fahrîya”

“... saram Müdâmî /...verem Fahrîya”

### Sonuç

Âşık edebiyatında yapılan karşılaşmalar, günümüzde yaşatılmaya devam etmektedir. Karşılaşmalarda iki önemli amaç vardır. Bunlardan biri, âşığın maharetini gösterme çabasıdır; diğeri ise karşısındakini imtihan etme düşüncesidir. Her iki uygulama da âşığa birçok şey kazandırır. Karşılaşmalar genellikle dörtlüklerle yapılmakta olup, âşık edebiyatında çok sık rastlamadığımız ayrı ayaklara sahiptir. İlk deyişi söyleyen âşığın vermiş olduğu ayaklara nazire yapmak zaruridir.

Artvin ve çevresindeki âşıklar, içinde bulunduğu zor coğrafya ve ekonomik durumlarından dolayı, kendini ispatlamak için uzak illere pek fazla gidememişlerdir. Bu nedenden dolayı genel olarak Ardahan, Kars ve Erzurum illerine seyahat ederek yaptığı atışmalarla kendilerini geliştirmişlerdir. Adı geçen iller gelenek olarak çok güçlü âşıklara sahip olduklarından Artvin âşıkları, kendilerini çok iyi geliştirmişlerdir. Karşılaşmalarda yapılan ayak çeşitliliği çevre illerden Reyhanî, Müdâmî ve Nihanî ile de birden çok dörtlükle karşılaşma yapılmıştır. Bu karşılaşmaları en fazla kullanan âşık, Huzûrî'nin öğrencisi Âşık Fahrî Karabulut'tur.

### Kaynaklar

- ALTINKAYNAK, E. (2021). “Türkiye ve İran Türk Topluluklarında Karşılıklı Söyleşi ve Âşık Karşılaşmaları”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, S. 52, 130-148.
- ARTUN, E. (1998). “Günümüzde Yeniden Yapılanan Âşıklık Geleneğinin Sosyo-Kültürel Boyutu”. *1. Emlek Yöresi ve Çevresi Halk Ozanları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kuloğlu Matbaacılık, 1-5.
- BAHADIR, S. (2021). *Bir Coşkun Şair Artvinli Âşık Gülhanî*. Artvin Valiliği Kültür Yayınları, C. I, II, Ankara: Sonçağ Yayınevi.
- BAHADIR, S. (2021). *Artvinli Halk Şairi Gülden*. Artvin Valiliği Kültür Yayınları, C. I, II, Ankara: Sonçağ Yayınevi.
- GÜNAY, U. (1984). “Âşık Edebiyatında Rüya Motifinin Tipleri ve Tahlili”. *Mehmet Kaplan'a Armağan*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 155-156.
- HALICI, F. (1992). *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- HİNÇER, İ. (1968). “Âşıklık, Bade İçme, İrtical, Atışma ve Muamma”. *Türk. Folklor Araştırmaları*, C. 11, S. 233, 30-32.
- KAYA, D. (2000). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- KAYA, D. (1999). “Âşık Şiirinde Ayakla İlgili Problemler”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 8, 335-348.

- ÖZDER, M. A. (1969). “Posoflu Âşık Müdâmî ve Bendeki Anıları”. *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 245, 5479-5492.
- ÖZDER, A. (2017). *Doğu İllerimizde Âşık Karşılaşmaları* (Haz.: Sedat Bahadır). Artvin: Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- ÖZDER, M. A. (2021). *M. Adil Özder'in Kaleminden Artvin Şairleri* (Haz.: Sedat Bahadır), Artvin Valiliği Kültür Yayınları, C. I, II, III, Ankara: Sonçağ Yayınları.